

Калиев А.С.

ЭТНОСТОР АРАЛЫК МАМИЛЕЛЕРДИ ИЗИЛДӨӨДӨ ЖАМААТТЫК САЯСАТТЫН РОЛУ

Калиев А.С.

РОЛЬ ОБЩИННОЙ ПОЛИТИКИ В ИССЛЕДОВАНИИ МЕЖЭТНИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ

A.S. Kaliev

THE ROLE OF COMMUNITY POLICY IN RESEARCH INTER-ETHNIC RELATIONS

УДК: 323.1

Илимий макалада изилдөөнүн объектиси катары жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу, ошонун ичинде жамааттык башкаруу абалы саясий өнүгүштө анализденди. Этностор аралык мамилелерди бекемдөөдө, конфликтти алдын алууда жамааттык саясаттын орду басымдуу экендиги аныкталды.

Негизги сөздөр: жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу, этнос, жамаат, жамааттык саясат, этникалык тайпалар, этностор аралык мамилелер, социалдык мобилдүүлүк, саясий анализ, этникалык азчылык, саясий укук, конфликт, улуттар аралык мамиле, полиэтнос, укуктук нормалар.

В этой научной статье в политическом аспекте был анализирован орган местного самоуправления, в частности общинное управление. Установлена подавляющая роль общинной политики в укреплении межэтнических отношений и в предупреждении конфликтов.

Ключевые слова: местное самоуправление, этнос, община, общинная политика, этнические группы, межэтнические отношения, социальная мобильность, политический анализ, этнические меньшинства, политическое право, конфликт, межнациональные отношения, полиэтнос, правовые нормы.

In this scientific article, a political analyzed was made of the local self-government, in particular community governance. The overwhelming role of community policy in strengthening inter-ethnic relations and conflict prevention has been established.

Key words: local government, ethnic group, community, communal politics, ethnic groups, ethnic relations, social mobility, political analysis, ethnic minorities, political rights, conflict, international relations, paliatos, the rule of law.

Кыргызстанда этностор аралык конфликттүү кырдаал көп катталгандыктан аны изилдөө азыркы күнгө чейин өз актуалдуулугун жоготпой келет. Илимпоздор тарабынан болуп өткөн конфликттер изилденип, себептери такталганы менен, конфликттүү кырдаалды жөнгө салуудагы жамааттык саясаттын укуктук ролун тактоого анчейин эле көңүл бурулбагандыктан изилдөө объектибиздин негизги темасы катары жергиликтүү өзүн-өзү башкаруудагы жамааттык саясаттын ролу менен укуктук негиздерин саясий көз карашта изилдөөнү максат кылдык. Борбордук Азия мамлекеттериндеги негизги биригүүгө таянуучу нерсе бул мусулман калкынын жа-

маат болуп жашоосу, жамааттын ичинде калктын бири-бири менен болгон байланышы, ким кандай жумуш жасайт, кимдин канча баласы бар, жакшылыкта-жамандыкта аралашып, айылдын көйгөйлүү маселелерин чогулуп чечим кабыл алуусу жана укуктук негиздерин өздөштүрүү да туруктуу жашоо образын улантууда негизги ролду ойнойт. Андыктан “жергиликтүү өз алдынча башкаруу” деген эмне дегенге кең көз карашта токтолобуз.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу – бул тийиштүү аймактагы жамааттардын мыйзамдын чегинде, өз жоопкерчилиги алдында, элдин кызыкчылыгынан, анын тарыхый, маданий жана башка жергиликтүү салттарынан келип чыккан маанидеги иштерди, өкүлчүлүк, аткаруучу органдары аркылуу жана жарандардын түздөн-түз катышуусу менен башкаруудагы ишмердиги жана укугу болуп саналат.

Өз алдынча башкаруу болгондо белгилүү бир аймактын жергиликтүү жамааттары жана өзүнүн бийлик укуктары бар шайланма органдары юридикалык статуска ээ болушат жана алар мамлекеттик башкаруунун бөлүгү болуп эсептелбейт. Эреже катары, эгер өкмөт жалпы улуттук маселелерди (эл каттоо, шайлоолорду өткөрүү ж.б.) чечип калса, анда ал өз алдынча башкарууга таяна албайт, анткени өз алдынча башкаруу органдары мамлекеттик структурага кирбейт. Дүйнөлүк практикада, өз алдынча башкаруу, бардык эле юридикалык жак сыяктуу, мамлекеттик кызмат системасына кирбейт, бирок, албетте, өкмөттүк мекемелер менен кызматташат. Саясий функцияларды аткарыш үчүн өкмөт жер-жерлерде өзүнүн башкаруу органдарын, кызматчы адамдарын дайындайт.

Маселен, АКШда жер-жерлерде федералдык мыйзамдарды ишке ашырууда департаменттердин региондук бөлүмдөрү жооп берет. Бул бөлүмдөр жергиликтүү өз алдынча башкаруу системасынан, уюштуруу жагынан сыртта турат. Өз алдынча башкаруу мамлекеттин агенти эмес жана саясий маселелер менен байланышпайт. Өз алдынча башкарууга администрациялык өз алдынчалыкты берүү менен мамлекет өз алдынча башкаруу органдарынын үстүнөн көзөмөлдөөгө кетчү каражаттарын чектейт. Жерги-

ликтүү өз алдынча башкарууга таасир этүүгө, аны көзөмөлдөөгө мамлекеттин үч негизги мүмкүнчүлүгү бар:

- мамлекет жалпы жана улуттар аралык мамилени жөнгө салуучу мыйзамдарды чыгарат. Бул мыйзамдарга бардык юридикалык жактар сыяктуу эле жергиликтүү өз алдынча башкаруу да баш ийет;

- мамлекет каржылык көзөмөлдөө каражаттарына ээ. Борбордук каржылык колдоо болбосо жергиликтүү өз алдынча башкаруу өз ишмердигин жүргүзө албайт. Каржылык жактан колдоо көрсөтүү менен бирге мамлекет өз алдынча башкарууга тигил же бул мамлекеттик ишти аткаруу шарттарын тең алат;

- өз алдынча башкаруу тигил же бул, (жалпы, элдик, улуттук) мыйзамды бузуп, өзүнүн бийлик-укук алкагынан сыртка чыккан иштерди жасаса, этносторду конфликттүү кырдаалга түртсө, чакырык жасаса, анда мамлекеттин, жеке адамдардын, улуттардын сотко кайрылуу укугу бар. Сот жынысына, улуттук өзгөчөлүгүнө, тилине, динине карабай, баарын бирдей кароого милдеттүү.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун бүгүнкү күндөгү жалпы жана заманбап аныктамасы 1985-жылы 15-октябрда Европа Кеңеши кабыл алган Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун Европалык Хартиясында берилген: Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын мыйзамдын чегинде аракеттенип, өзүнүн жоопкерчилиги алдында жана жергиликтүү элдин, полиэтностордун кызыкчылыгы үчүн мамлекеттик иштердин белгилүү бир бөлүгүн өзүнө алып жана аны башкарууга укугу жана иш жүзүндө жөндөмдүүлүгү жергиликтүү башкаруу деп аталат. Бул укук эркин, жашыруун, тең тике жана жалпы добуш берүү менен шайланган (улуттук өзгөчөлүгүнө карабастан) мүчөлөрдөн турган кеңештер же жыйындар алдындагы жоопкерчиликти аткаруу органдардын бири. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу элдик бийликтин өзгөчө институту болуп эсептелет жана Конституциялык түзүлүштөрү ар түрдүү болгон мамлекеттерде, жада калса бир эле мамлекеттин ичинде анын өнүгүүсүнүн ар кандай этаптарында жергиликтүү өз алдынча башкаруу ар түрдүү болушу мүмкүн. Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун уюштуруу формалары, анын органдарынын бийлик-укуктары, ал органдардын укуктарын коргоонун ыкмалары абдан көп түрдүү. Бирок, ошентсе да бардыгына бирдей, жалпы баалуулуктар бар. Эң башкысы – бул жергиликтүү өз алдынча башкаруунун жергиликтүү маанидеги ишмердиги, жарандардын, улуттардын тикелей же шайлоо органдары аркылуу ишке ашыруучу, мыйзамдын чегинде, бирок борбордук башкаруунун кийлигишүүсүз бийлиги. Ал Кыргыз Республикасынын Конституциясынын 110-беренесинде [2, 12,18,20-бб.] Жергиликтүү өз алдынча башкаруу түшүнүгүнө мындайча маани берилген: “Жергиликтүү өз алдынча башкаруу – жергиликтүү жамааттардын жергиликтүү маанидеги маселелерди өз кызыкчылыктарында өз жоопкерчилиги менен өз

алдынча чечүүсүнүн ушул Конституция менен кепилденген укугу жана чыныгы мүмкүнчүлүгү.

Кыргыз Республикасында жергиликтүү өз алдынча башкаруу тиешелүү администрациялык-аймактык бирдиктин аймагында жергиликтүү жамааттар тарабынан жүзөгө ашырылат”.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын бири-бири менен жана мамлекеттик башкаруу органдары менен болгон мамилелерине ылайык, англосаксондук (англиялык) жана континенталдык (француздук) моделдер жергиликтүү башкаруунун негизги моделдери болуп эсептелет. Англосаксондук моделге ылайык, жергиликтүү өкүлчүлүк органдар өздөрүнө берилген бийлик-укуктардын чегинде өз алдынча иш алып барышат жана төмөнкү органдар жогоркуларга түздөн-түз баш ийишпейт.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ишмердигине “көз салып” туруучу мамлекеттик башкаруу органдарынын ыйгарымдуу өкүлүнөн жергиликтүү деңгээлде жоктугу, өлкөдөгү жүрүп жаткан борбордук жана жергиликтүү деңгээлдердеги саясий процесстердин белгилүү бир деңгээлде биринен-бири бөлүнүп тургандыгы, бул моделдин мүнөздүү белгилеринин бири. Англосаксондук моделге тиешелүү өлкөлөрдө жергиликтүү өз алдынча башкаруу бийлигине көзөмөл жүргүзүү кыйыр түрүндө, борбордук министрликтер аркылуу болуп, жергиликтүү бийлик өз укуктарын жана кызыкчылыктарын сот органдары аркылуу коргоп алуу мүмкүнчүлүгүнө ээ.

Жергиликтүү өз алдынча башкаруунун континенталдык моделине ылайык жергиликтүү деңгээлде тикелей мамлекеттик башкаруу жергиликтүү өз алдынча башкаруу менен айкалышкан.

Ошондой эле жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу боюнча канчалаган мыйзамдар бар. Алардын кээ бирлерине токтолсок (2011-жылдын 15-июлу №101), жергиликтүү жамаат-администрациялык-аймактык бирдиктин аймагында туруктуу жашаган, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү жана аткаруу органдары аркылуу жергиликтүү маанидеги маселелерди өзүнүн жоопкерчилигинде чечүү кызыкчылыктары менен бириккен Кыргыз Республикасынын жарандарынын тобу; жергиликтүү жамааттын мүчөсү – администрациялык-аймактык бирдиктин аймагында туруктуу жашаган Кыргыз Республикасынын жарандарынын тобу; шаар, айылдык аймак-жергиликтүү жамаат чек араларында жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашыруучу администрациялык-аймактык бирдик. Шаар, айылдык аймак бир же бир нече калктуу конуштардан турушу мүмкүн; муниципалдык-менчик жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын ээлигинде, пайдалануусунда, тескөөсүндө турган, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун кирешелерди алуу булагы катары кызмат кылуучу жана Кыргыз Республикасынын мыйзамдарына ылайык жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдарынын иш-милдеттерин жүзөгө ашыруу үчүн зарыл болгон жергиликтүү жамааттардын мен-

чиги; муниципалдык кызмат-жарандардын кесипкөй жана акы төлөнүүчү негизде жүзөгө ашырылуучу, жергиликтүү өз алдынча башкаруунун өкүлчүлүктүү жана аткаруу органдарындагы иштери. Демек жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу жергиликтүү маанидеги маселелерди, ошондой эле бирге жашаган этностук азчылыктын маселелерин мамлекеттеги титулдук улут менен бирдей карап, бирдей чечет. Ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары Конституцияга, Жергиликтүү бийликтин мыйзамына, белгиленген тартипте кабыл алынган мамлекеттин мыйзамдарына жана башка ченемдик укуктук актыларына ылайык келбеген актыларды чыгарууга, конституциялык түзүлүшкө жана улуттук коопсуздукка тикелей коркунуч келтирүүчү аракеттерди жасоого, ошондой эле мамлекеттин аймактык бүтүндүгүн бузууга, улуттар аралык жана диний араздашууну үгүттөөгө жана козутууга багытталган башка аракеттерди жасоого укуксуз.

Жарандар жынысына, расасына, этностук тиешелүүлүгүнө, тилине, тегине, мүлктүк жана кызматтык абалына, динге мамилесине, ынанымдарына, коомдук бирикмелерге тиешелүүлүгүнө карабастан, түздөн-түз жана өз өкүлдөрү аркылуу дагы жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууга бирдей укуктарга ээ.

Жергиликтүү жамааттын жергиликтүү өз алдынча башкарууну жүзөгө ашырууга өкүлчүлүктүү катышуусу жергиликтүү кеңештер аркылуу ишке ашырылат. Жергиликтүү жамааттын уставында каралган учурларда, шаардын же айыл аймагынын жергиликтүү жамаатынын өкүлчүлүктүү катышуусу

ошондой эле жергиликтүү өз алдынча башкаруунун аткаруучу органынын башчысы аркылуу жүзөгө ашырылат. Демек кандай гана мамлекет болбосун анда жашаган жарандар расасына, улутуна карап, бөлүнбөстөн бирдей эле укук-милдеттерге ээ экендиги жогорудагы мыйзамдардын негизинде белгилүү болду.

Жыйынтык. Демек жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу бийлиги, айыл өкмөт, айыл башчылар, мамлекеттик органдар бул багытта такай этностор аралык иш-аракеттерин жүргүзүү аркылуу, байланышты бекемдөөсү, тушүндүрүү иш чараларын жүргүзүп, жарандардын укуктарын билүүсүнө түрткү берүү, мамлекеттин жалпы калкын кесепеттүү көрүнүштөрдөн оолак болуусун камсыздап, интернационалдык багытты өнүктүрүүсү зарыл экендигине ынанууга болот. Анткени конфликтти чечүүгө караганда, аны алдын алуу рационалдуу жолдордун бири экендиги илимпоздор тарабынан далай ирет тастыкталганы белгилүү. Бул багытта иш алып барууга да жергиликтүү жамаат милдеттүү, анткени, жергиликтүү аймактын жашоо тиричилигин камсыз кылууда жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары тарабынан чечиле турган маселелердин бири болуп саналат.

Адабияттар:

1. Акунов А.А., Мамбеталиева Г.С. Саясат таануу. - Бишкек, 2014. - С. 597.
2. Кыргыз Республикасынын Конституциясы. - Бишкек, 2015. - С. 12, 18, 20.
3. Кыргыз Республикасынын мыйзамы. 2011-ж. 15-июлу №101. Жергиликтүү өз алдынча башкаруу жөнүндө.

Рецензент: к.филос.н., доцент Токтогулова Г.Т.